

BIAŁORUSKA OPOZYCJA POLITYCZNA NA EMIGRACJI PO 1990 ROKU

Streszczenie

Kształtowanie niezależnego bytu, jakim stała się Białoruś było ściśle związane z przemianami w ZSRR. Radziecka spuścizna przecież przez lata narzucała określony zestaw zachowań i postaw. Lata 90. przyniosły czas przemian społeczno-politycznych w całej Europie Środkowo-Wschodniej. W grupie państw, które dążyły do niezależności znalazła się także Białoruś, która w 1990 r. najpierw ogłosiła deklarację suwerenności, a następnie proklamowała niepodległość tworząc nowe państwo – Republikę Białoruś. I choć na początku transformacji oraz demokratycznych przekształceń szukano przykładów o wymiarze europejskim, odwołując się do praw człowieka, semiprezydentckiego systemu rządów, czy międzynarodowych traktatów to otwarcie polityczne nie powiodło się - powstał nowy reżim o cechach hybrydowych, autorytarnych i neopatrymonialnych.

Aleksander Łukaszenka od początku sprawowania urzędu skupiał się na przeciwdziałaniu tendencjom odśrodkowym, opozycyjnym. Rozpoczął także proces likwidacji wszystkich instytucji, które mogłyby utrudniać stanowienie przez niego jedyne źródła prawa – w tym opozycji politycznej. Kolejne lata jego rządów to okres prześladowań, represji, zastraszania i w konsekwencji wielu decyzji o emigracji.

Przedmiotem badania w niniejszej pracy jest białoruska emigracja polityczna, rozumiana dość szeroko, jako grupa niepodporządkowana panującemu reżimowi, niezależna od niego, przebywająca poza krajem.

Praca została podzielona na sześć części. Ma ona strukturę chronologiczno-problemową. Celem pierwszej części jest przedstawienie koncepcji opozycji politycznej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na różnice wynikające z systemu politycznego w którym powstała i działa – zwłaszcza w kontekście reżimów niedemokratycznych i skrajnej formy, jaką jest opozycja antysystemowa. W nawiązaniu do powyższego drugi rozdział został poświęcony systemowi politycznemu Białorusi – zdominowanemu przez przywódcę, z nikłymi możliwościami zmiany, niskim poziomem partycypacji społecznej, skutecznie ograniczającego opozycję – tworzącego system dotkliwych sankcji. Systemowi w którym normy, instytucje prawne, powszechne wybory stanowią jedynie fasadę demokracji. W rozdziale tym została też przedstawiona droga Aleksandra Łukaszenki do władzy – nieoczekiwane zwycięstwo i słabość elit władzy, kolejne lata bliskiej współpracy i realizacji wspólnoty interesów prezydenta oraz części postnomenklatury, a także ograniczenia instytucjonalizacji rywalizacji politycznej. Przedstawione zostały zmiany formalne prowadzące do modyfikacji ustroju państwowego oraz nieformalne prowadzące do ograniczenia działalności białoruskiej opozycji politycznej. Trzeci rozdział został poświęcony głównym nurtom opozycji politycznej na Białorusi – ich genezie,

formom, próbom konsolidacji, głoszonym poglądom co do postrzegania państwa. W okresie swoich rządów (w cezurach objętych badaniem) A. Łukaszenko skutecznie dążył do eliminacji przeciwników politycznych, tym samym uniemożliwiając osiągnięcie kompromisu z głównymi siłami opozycyjnymi. Te przeżywały poważny kryzys organizacyjny, który pogłębiała presja ze strony władz oraz administracyjne utrudnienia w funkcjonowaniu. Czwarty rozdział to omówienie środowiska politycznej emigracji białoruskiej. Punktem wyjścia jest tu wyjaśnienie pojęcia migracji oraz przedstawienie koncepcji wyjaśniających ich przyczyny i intencje towarzyszące podjęciu decyzji o emigracji. Zrozumienie mechanizmów funkcjonowania tych procesów ukazało ciemne strony państwa autorytarnego – w tym polityczny kontekst doświadczeń i migracje przymusowe. W dalszej części omówiony został rodowód emigracji z Białorusi, będącej wynikiem m.in. nowego porządku politycznego w państwie. Białoruskie środowisko emigracyjne zostało tu przedstawione przez pryzmat osobistych doświadczeń osób, które zostały zmuszone do opuszczenia Białorusi w latach 1990 – 2019. W tym kontekście omówione zostały kwestie wpływające na decyzje o wyborze kraju docelowego, szanse na odnalezienie się w nowym miejscu, relacje z rodakami, w tym ze środowiskiem mniejszościowym oraz postrzeganie i ocena diaspory białoruskiej działającej na emigracji, a także specyfika życia poza granicami własnego państwa. Piąty rozdział został poświęcony białoruskiej emigracji w ujęciu statystycznym, ze szczególnym uwzględnieniem jej kontekstu politycznego. Ma charakter analityczny, stąd uwaga została zwrócona na dynamikę i przebieg procesu emigracji, w kontekście opisanych wcześniej zmian instytucjonalnych oraz zachowań głównego aktora sceny politycznej i ich następstw, a więc uwarunkowań behawioralnych (procesualnych). Ostatni rozdział przedstawia wybrane ośrodki migracji Białorusinów, w tym zróżnicowanie organizacyjne wzajemne relacje i uwarunkowania, a także specyfikę życia poza granicami własnego państwa.

Praca jest próbą wielopłaszczyznowego poszukiwania odpowiedzi na pytanie o stan białoruskiej emigracji politycznej - okoliczności jej wykształcenia, sposób działania na obczyźnie oraz głoszone hasła. Użycie materiału osobistego pozwoliło umieścić badane zagadnienia w ciekawym kontekście. Praca ze źródłami autobiograficznymi, czy z wykorzystaniem wywiadów pozwoliła na analizę doświadczeń emigracyjnych, a tym samym pewnych mechanizmów. Analiza dyskusji politycznej i historii idei na emigracji nadal stanowi jednak wyzwanie dla badaczy.

Słowa kluczowe: Republika Białoruś, Białoruś, opozycja polityczna, emigracja polityczna, Aleksander Łukaszenko, ośrodki migracji, migracje, migracje przymusowe, system niedemokratyczny